

טמון שיפור

בית עלמין ועיר

אודי מונצ'רש

הפרוייקט עוסק במתן פתרונות תכנוניים לבית העלמין שבבני ברק, הכלוא בתוך מרחב עירוני מורכב ומיוחד אשר נמצא בגבול שבין בני ברק ורמת גן, תוך התמודדות עם האתגרים ההלכתיים הכרוכים בכך. בתקווה שמכאן תצא הבשורה לשאר בתי העלמין בארץ.

הקבורה ההלכתית בישראל של ימינו מוגדרת כ"קבורת שדה" והיא צורכת שטחים נרחבים, דונם אחד לכל 270 נפטרים, כ- 140 דונם בשנה בכל בארץ. בשל הרצון של 89% מהאוכלוסיה המוגדרת יהודית להיקבר בקבורה הלכתית (עפ"י סקר), אני מוצא לנכון להתאים את התכנון לחוקי ההלכה הנוגעים בנושאים: קשר פיזי לקרקע, טומאה, ואיסור הנאה.

העיר בני ברק היא העיר הצפופה בארץ, ובין הצפופות בעולם. אשר מונה כיום כ- 185,000 תושבים על תחום שיפוט של 7,343 דונם, 23,500 נפש לקמ"ר.

לעיר שני בתי עלמין פרטיים הצמודים אחד לשני הממוקמים בדרומה של העיר וגובלים בעיר רמת גן. המתחם מייצר למעשה בית עלמין הכלוא בתוך מרחב אורבני צפוף, וללא יכולת התרחבות. בית העלמין "שומרי שבת" שהוקם בשנת 1942 הוא הוותיק יותר מבין השניים, שטחו 15 דונם והוא מלא עד אפס מקום ומשמש לעלייה לרגל בשל העובדה שקבורים בו בין השאר רבנים חשובים וידועים. בית העלמין "פוניבץ" הוקם בשנות ה-60 בסמוך אליו, שטחו 41 דונם כאשר 20 דונם מתוכם כבר משמשים לקבורה, מה שמשאיר בסופו של דבר 21 דונם פנויים לקבורה בעיר. בשל אופייה החרדי של העיר בכלל ובית הקברות בפרט, שיטת הקבורה הנהוגה בבתי העלמין מתאפיינת בהיצמדות לחוקי ההלכה המחמירים ביותר המקובלים כיום.

כאשר באים לבחון את העניין בבני ברק מגלים מצב בעייתי שבו בית העלמין הנותר יתמלא לגמרי בעוד 8 שנים בלבד, זאת מכיוון שבעיר נפטרים בממוצע 680 בני אדם בשנה ונדרש שטח של 2.5 דונם בכדי לקבור אותם בקבורת השדה ההלכתית הנהוגה בבני ברק. מרחב בית העלמין של בני ברק וסביבתו הקרובה מאופיין בשימושי קרקע מגוונים הגובלים בו כדוגמת מרכזי חינוך חרדי, מבני ציבור, שטחים ציבוריים ושכונות מגורים חרדיות וחילוניות צפופות. בשל העובדה שבית העלמין ממוקם בלב מרקם אורבני צפוף ומיוחד זה, נוצרות סיטואציות עירוניות בעייתיות ומורכבות שיש לתת להם מענה תכנוני אחר עם ראייה עתידית, וזאת בהתאם למגבלות החברה החרדית המעוניינת בהיצמדות לחוקי ההלכה בכל הקשור לדיני קבורה ואבל.

הפרוייקט מציע פתרון תכנוני למרחב בית העלמין בבני ברק הכולל מספר היבטים המביאים בחשבון את הנתונים הפיזיים, התרבותיים, הכלכליים והתכנוניים:

- מחסור בשטחי קבורה - כאשר מבינים שבבית העלמין יגמרו שטחי הקבורה בעוד 8 שנים בלבד, ישנו צורך דחוף למצוא חלופות לקבורת השדה המקובלת כיום, עם חשיבה לעתיד הרחוק, תוך שמירה על הלכות הדת בנושא הקשר לקרקע, בהתאם לרצון האוכלוסיה.
- קישוריות עירונית - מכיוון שבית העלמין מהווה חסם לתנועה במרחב יש חשיבות בחיבור פיזי בין שימושים ואוכלוסיות שונות, שכבר כיום יש ביניהם קשר, אשר לא יהיה טמא הלכתית למעבר בתוך בית עלמין, תוך עיקרון של ביטול טומאה.
- כלכלה מקומית - בית העלמין הוותיק המלא עד אפס מקום, מצריך תקציבים לצורך תחזוקתו, אשר מתקבלים כיום בזכות תרומות, מכיוון שאינו מרוויח יותר ממכירת חלקות לקבורה. ההצעה החדשה כוללת פתרון העושה שימוש בתאים פוטו וולטאים לייצור חשמל מעל הקברים, וכן, פתרון הלכתי המאפשר גידול פרחים והדסים (המקבילה היהודית דתית), בשטח בית העלמין לצורך מכירתם לשימוש האבלים בתחומי בית הקברות, ובכך לעזור לממן את עלות תחזוקת בית העלמין המשמש כמוקד עליה לקברי צדיקים הטמונים בו.
- התמודדות עם אבל - בסופו של יום, בית העלמין נועד לשמש בעיקר את קרובי הנפטר הפוקדים את המקום בכדי להתאבל ולהתייחד עם זכרו, ויש צורך לתכנן מרחב שיכול לעזור בהתמודדות קשה זו, אשר מוצע בפרוייקט כחלק מאותם מעברים המבטלים טומאה מעל בית העלמין.